

О.Б. Гаєвська

НАУКА СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті пропонується аналіз стану науки соціального управління, яка належить до знання, що уособлює самоуправління найбільш складною системою – людським суспільством, визначальним елементом якого є людина. Це знання має загальноцивілізаційний соціально-системний зміст і саме в такий спосіб має допомагати українському управлінському корпусу здійснювати свою місію – організацію в Україні сучасної високорозвиненої соціальної системи. Ідеться про продовження процесу формування найбільш адекватного цьому змістові знання – науки соціального управління, використання якої дає можливість суттєво послабити політичний тиск на самоуправління суспільства.

Пропонується авторська концепція реформування системи освіти і науки в Україні як необхідного складника процесу становлення нової соціальної системи, створення професійної і наукомісткої системи державного управління та формування організаційного (системного) мислення суспільства.

Ключові слова: загальноцивілізаційні знання, загальноцивілізаційний зміст управління, організаційний потенціал людства, організаційна сутність соціального управління, наука соціального управління, державне управління, філософія менеджерської діяльності, реформування системи освіти та науки.

Постановка проблеми. Сучасне людство дедалі досконаліше організується за допомогою власних управлінських можливостей, які постійно поглиблюються і розширюються завдяки досягненням цивілізації у сферах економіки, культури і політики. Відтак, постає проблема цього явища як системного феномену, що має здатність органічно впливати на розвиток сучасного суспільства, сподіватися на нього як на один із вирішальних чинників організаційного процесу.

Сьогоднішній стан управління має загальнолюдський характер, коли існують такі соціальні системи, які на тому чи іншому рівні задовольняють потреби людей через більш розумну організацію суспільного життя. Демократичні форми обговорення саме питань соціальної самоорганізації, емоційне ставлення до них свідчать про те, що мільйони людей включились у пошук істини, який тисячоліттями супроводжував людство в більш або менш трагічних формах.

XX і XXI століття характерні тим, що саме в науковому знанні з управління ми шукаємо відповіді на питання, які нас хвилюють, насамперед про більш досконалу соціальну, зокрема управлінську, організацію, про організаційне майбутнє людства, і включаємо власні управлінські ідеали у свої життєві плани.

Варто зазначити, що досвідна світова демократія не є найдоцільнішим управлінським витвором, оскільки вона фіксує не стільки вибір народу, скільки рівень його розвитку, який склався стихійно, в ході історичної еволюції, зокрема організаційної,

яка породила чимало науково неспроможних управлінських систем, оскільки працювали фактори загальної історично досягнутої даності, без можливості використання науково доведеної ідеї як сфокусовано представленої управлінської системи.

Тому Україна в цьому контексті повинна критично поставитись до світової демократії і запропонувати свій підхід до її основного змісту – управління суспільством. А це означає, що було б доцільно висловити своє ставлення до практики світової демократії в сучасному світі, його об'єктивно недосконалому стану з тим, щоб Україна не робила помилки, маючи небачену в історії можливість свідомого вибору національного варіанту управлінської цивілізації.

Українська демократія завдяки наявності історичної можливості вибору може стати прецедентом і водночас досвідним полем впровадження основного принципу соціального управління – науково достовірного знання і основного його ефекту – процесуального приведення у відповідність системи і методів управління потенціалу об'єкта, який має організувати суб'єктивними зусиллями нації нову соціальну систему, створивши національно адекватні управлінської структури, які не мають світових аналогів саме тому, що це не лише об'єктивна даність, а саме можливість розумної організації.

У цьому контексті проблема визначення основної організаційної сили, яка створює нову соціальну систему в Україні, має принципове значення для процесу її становлення. Причому вона стосується всіх управлінських інституцій, у тому числі і політичних партій, оскільки вони репрезентують різні інтереси різних прошарків населення, що для утвердження такої системи є принциповим. Тим більше, що це не витвір політики і не суб'єктивістська справа, а саме об'єктивна потреба народу України, яку мають задовольнити управлінці усіх рівнів, незалежно від політичних уподобань. Це дуже важливо, оскільки має позбавити Україну політичних пристрастей, знайти той організаційно адекватний управлінський механізм, в широкому плані – управлінську систему, яка і має відкрити максимальний простір для перетворення цих пристрастей в енергію природного організаційного руху нації, народу України до рівня розвитку сучасної цивілізації. Тим більше, що це об'єктивний рух, який проходить скрізь усю українську історію і тому його тяжіння до вищих рівнів цивілізованості є природним явищем.

Управлінський корпус України має бути не лише професійною, а й інтелектуальною організацією, в якій зосереджений саме управлінський інтелект нації, рішення якого повинні мати максимальну ефективність. Тобто він повинен мати таку владу, яка органічно необхідна суспільству: владу знань, бути об'єднаним управлінським корпусом країни, який силою свого управлінського знання вирішальною мірою впливає на рух України.

Отже, необхідна наука, яка створює найбільш надійні гарантії пізнання організаційного потенціалу соціального об'єкта, однією з яких є наука соціального управління як знання реальних механізмів його функціонування як певного соціального організму. Цей концептуальний погляд і визначив мету даної статті.

Наука управління має загальноцивілізаційний зміст, оскільки загальноцивілізаційне означає не певну форму суспільного ладу, а лише констатацію стану організації людського співжиття і лише науково договірне використання її зв'язало науку уп-

равління з певним соціальним ладом. Звичайно, остання обставина не виключає загальноцивілізаційний підхід, але він може лише містити таке конкретно-історичне бачення. Рівень соціального управління в сьогоднішньому розвинутому світі — свідчення більших потенційних можливостей загальноцивілізаційного управлінського розвитку. Світ розвивається за власними законами самоорганізації, вищою відомою формою якої є суспільне самоврядування, і найбільш безпосередньо ефективний його вияв — суб'єктивна управлінська діяльність. Тому на “троні народному” має постійно перебувати управлінець, теоретик, філософ управління, соціальної організації.

Як відомо, у суспільстві поряд з матеріальним існує і духовне виробництво, до структури якого входить і наука управління. Відомо також, що в структурі науки управління існує методологічна частина, яка є основою для управління іншими видами виробництва, а також для управління країною. І для того щоб дійсно радикально змінити стан нашого суспільства, треба організувати на державному рівні розвиток науки управління не тільки окремими галузями суспільної життєдіяльності, а й соціальне управління як організаційну філософію українського будівництва.

І все ж існує проблема, яка полягає в тому, що багато управлінських акцій організаційного руху певних об'єктів стають (зовні з невідомих причин, а часто і з відомих) катализатором соціальної напруги, а в академічному плані — у зв'язку з невідповідністю між реальним соціальним управлінням і організаційним потенціалом суспільства, а ще більш — його економічними, культурними, особистісними і, в цілому, соціальними потребами, інтересами. Причому ця невідповідність практично супроводжує всю історію людства, здебільшого у трагічних формах, і навіть демократія, у тому числі і сучасна, цю проблемність не зняла.

Однією з відповідей на запитання, чому і досі існує зазначена невідповідність, є відсутність так званого організаційного (системного) мислення, яке через історичний розвиток людства, коли це мислення було підкореним станом суспільства, суспільної свідомості, вийшло сьогодні на демократичний простір, перетворившись, по суті, на визначальний чинник суспільного прогресу.

А це означає, що майже вирішальною причиною цієї невідповідності в історичному та онтологічному планах є масове управлінське неуцтво, причому навіть сьогодні, коли практично вже створена наука соціального управління, вона не стала об'єктом загального вивчення, хоча світова практика підштовхнула і українське суспільство до опанування її одним із найважливіших аспектів — менеджментом — і до певного її відтворення — соціального менеджменту.

Необхідно також зауважити, що існуючий науковий соціально-управлінський доробок, зокрема, українських вчених, є досить повним для використання в управлінській практиці, навіть якщо в ньому немає відвертих управлінських акцентів. Тому наука управління і не є самодостатньою для того, щоб у певних організаційних структурах, на адресу різноманітних соціальних об'єктів було достатньо лише знань із цієї науки. Необхідна спеціальна підготовка для управління об'єктивною різноманітністю. Але вона знижує свою ефективність, якщо управлінець не володіє управлінським фахом, професійно поєднуючи його з конкретним знанням конкретного об'єкта.

Методологічною основою управлінської науки є вчення про суспільну систему, однією з важливих ознак якої є управлінські процеси, управлінські відносини. Ці від-

носини, їхній характер безпосередньо залежать від рівня розвитку суспільства, оскільки у будь-якому суспільстві управління – це суспільна діяльність, яка відображає його об'єктивні управлінські потреби. Причому процеси управління залежать як від загальних властивостей суспільного розвитку, так і від його рівня на даний момент.

Відкриття системних властивостей суспільства означало появу вперше в історії суспільної думки справді наукового методологічного знання для розуміння сутності управління та управлінських відносин. Системне бачення створило можливість його використання в управлінській практиці, дозволило свідомо впливати на розвиток суспільства, зводити до мінімуму стихійні елементи в його розвитку. А це означає, що однією з головних характеристик суспільства є самокерованість, цілеспрямований вплив на основні сфери суспільного життя, причому самокерованість суспільної системи має всеохоплюючий характер, з чим і пов'язана універсалізація управлінської діяльності.

У свою чергу останнє означає, що управління одночасно є і об'єктивним, і суб'єктивним явищем: їхнє суворе розмежування досить ускладнене, що робить необхідним аналіз процесу управління як об'єктно-суб'єктного явища.

Як суб'єктне відношення (а воно, як правило, знаходиться в центрі уваги управлінців-практиків та вчених) управління суспільством – це система дій, що відповідає суспільним інтересам та мотивована нормами права і моралі, професійною компетентністю та ідейною впевненістю керівника. Це обумовлена самою сутністю суспільних відносин стійка, суворо послідовна дія, що ґрунтується на органічній єдності знань, переконань і поведінки, що визначає ставлення керівника до суспільства і до самого себе, яке забезпечує його творчу діяльність. Тобто це категорія, що відображає управління в комплексі його джерел і форм вияву, дозволяє бачити реальний стан керівника в системі суспільних, зокрема управлінських, відносин, як властивість суб'єкта цих відносин.

Управління суспільством як спосіб його організації має ще одне “навантаження”: воно включає думку про те, що управлінські відносини, їх досконалість залежать від загального стану розвитку суспільства, в якому реалізується управлінське рішення. Причому управління здійснюється в усіх сферах суспільних відносин: виробничих, політичних, духовних, моральних, сімейних, національних, особистісних. Природною є специфіка його вияву в суб'єкті вказаних відносин, але з одним обов'язковим показником: принциповою відповідністю змісту та цільових настанов управління об'єктивному та суб'єктивному стану суспільства, вимогам об'єкта, на який спрямована управлінська діяльність. Ця відповідність є необхідною насамперед тому, що вона є в першу чергу умовою продуктивної діяльності працівників.

Практична безмежність об'єктів, що мають власні механізми управління, зумовила необхідність їх певної управлінської градації, яка сьогодні представлена у двох основних площинах. Перша – це самі управлінські потенціали об'єктів, їхня здатність до самоорганізації, і друга – це управління як вид діяльності. До другої площини належать знання про управління і його вище досягнення – науку управління, хоча й воно як інформаційне явище входить і до першої площини, адже творча активність, науковий пошук, теоретичне осмислення самоуправлінських потенціалів певних об'єктів є її органічним елементним утворенням.

На цьому основному поділі ґрунтується предмет науки управління як теоретичне відтворення першої і другої площин, які в науці управління виражені у формулі “суб’єкт – об’єкт управління” і які можна в предметному вигляді представити як знання, що дає змогу приводити другу площину у відповідність з потребами об’єкта, законами його функціонування і розвитку. До речі, у науковій думці і в соціальній практиці склались два підходи до соціального управління. У словнику з соціології вони охарактеризовані у такий спосіб: у широкому значенні “соціальне управління” – це досягнення відповідності суб’єктивної діяльності людей з вимогами об’єктивних законів суспільного розвитку, забезпечення оптимального функціонування і розвитку соціального організму; у вузькому – один з основних видів управління.

Управлінські потенціали об’єктів, які досить широко представлені у кібернетиці, входять до предмета науки управління в узагальненому вигляді як типові системні властивості об’єктів, що мають таке елементне відтворення власних організаційних потреб, як механізм самоуправління. Ці властивості виявляються системними науками, предмет яких входить до складу предмета науки управління.

Отже, предмет науки управління – це знання, яке дає змогу приводити будь-який об’єкт у відповідність з потребами, законами функціонування і розвитку власного потенціалу, а також теоретична характеристика суб’єктивних і об’єктивних механізмів організації управління цими об’єктами у їх взаємозв’язках із зовнішнім середовищем.

Як відомо, велике значення в науково-творчому процесі, у житті суспільства має проблема визначення (якомога більш точного) ролі і місця певної науки в системі знання, оскільки від цього часто-густо залежить не лише сам творчий процес, а й проблема ефективності впливу тієї чи іншої науки на об’єкти, які вона вивчає. Тобто структуризація наукового знання має практично універсальний методологічний сенс.

Зрозуміло, що сказане повною мірою стосується і науки управління взагалі, соціального зокрема і особливо. Останнє, тобто особливе, і має бути досліджене, насамперед виходячи з того, що соціальне управління – це наука, яка посідає фундаментальне місце не тільки в системі управлінської науки, а й в цілому наук, що мають організаційний потенціал. Саме вона визначає достатню ефективність системи організаційних знань, оскільки йдеться про основне джерело, яке детермінує можливості управління певними об’єктами: суспільними відносинами, матеріальним і духовним виробництвом, галузями суспільного життя, поділом праці тощо, і, нарешті, підводить під соціальне самоуправління основний його чинник – людину як носія зазначеної структури об’єктів.

Причому в даному контексті зазначена структурність має й об’єктивні засади, що є особливо значущим, оскільки знімає іноді існуючу “творчу” практику маніпулювання науковим знанням саме у зв’язку з визначенням ролі і місця тієї чи іншої науки у сучасному інформаційному просторі, зокрема в управлінні суспільством.

Ця об’єктивність полягає в тому, що управління – це явище практично безмежне, бо йдеться про здатність будь-якої соціальної або біологічної системи до самоуправління, маючи іноді надто важко встановлювані вертикальні і горизонтальні організаційно-енергетичні можливості до самоуправління, в основі яких лежить організаційний потенціал будь-якого об’єкта, що самоуправляється. Тому наука соціального

управління належить до знання, що уособлює різні прояви самоуправління найбільш складної системи світу – людського суспільства.

Створення на цій основі системи управлінських наук є цілком природним і об'єктивним. Академічне і прикладне виокремлення в цій системі науки соціального управління має своїм призначенням визначення методологічних можливостей тих наук, що є потенційно організаційними.

Перш за все це стосується, безумовно, державного управління, держави як соціального інституту, яка в науці державного управління розглядається у двох основних аспектах: держава як загальноцивілізаційне явище, найбільш досконала форма самоуправління людства і як основний інструмент організації специфічного національного життя в кожній даній країні.

Щодо першого аспекту, то він має загальнотеоретичний характер, хоча й у вигляді вивчення досвіду власної держави, але у формі прикладного аналізу, що дозволяє говорити про соціально-системний зміст державного управління.

Це тим більш необхідно, що сучасна держава все більше виступає у ролі загального начала, що організує, відмовляючись в міру гуманізації суспільства від пануючих функцій і перетворюючись в інститут суспільного договору на певних принципових засадах. Цей управлінський аспект діяльності держави стає все більш пріоритетним, що свідчить про те, що приватна власність все більше виявляє свій потенціал як спосіб самореалізації особи, який знаходить у державі своє організаційне, консенсусне відтворення. Держава стає інститутом безпосереднього управління, причому на професійних засадах як фахівець з певних сфер виробництва і суспільних відносин.

До організаційного потенціалу соціального управління відноситься і його технологічний аспект, який у науці дістав назву “менеджмент”. Технологічний рівень самого механізму управління є потужним джерелом ефективності управлінської діяльності. Йдеться не про технологію виробництва продукту, а саме про організаційну технологію, яка для управління має вирішальне значення. Справедливість цього твердження стає очевидною, якщо виходити з того, що найважливішим компонентом будь-якого виробничого об'єкта є така діяльність управлінців, яка обслуговує її основну, безпосередньо виробничу організацію. Тому технологічна організація управлінської діяльності, операційної структури роботи над об'єктом праці створює свої, специфічні потреби управлінського характеру – безпосередньо продуктивні. Управлінське завдання в даному випадку полягає в тому, щоб вибирати таку управлінську технологію, яка б вирішувала головне завдання – забезпечувала створення запрограмованого продукту через забезпечення діяльності безпосередніх виробників.

Філософія менеджерської діяльності виходить з того, що будь-яка організація виробництва має дві фундаментальні основи, що визначають її ефективність. Першою такою основою є об'єктивні відносини, тобто те, що ми називаємо способом виробництва, і друга – управління, тобто організаційна діяльність, яка може виступати в професійній або непрофесійній формі як функція власника засобів виробництва або як наділення цією функцією найманих працівників, переважно професійно підготовлених – менеджерів.

Ці дві основи знайшли своє теоретико-економічне трактування, але відомо, що економічне трактування – це теорія безпосередньої організації економічної діяльнос-

ті, у той час як у будь-якій діяльності, у тому числі й економічній, існують загальні принципи організації, найглибшою основою якої є менеджмент, що є управлінським знанням, структурним підрозділом науки соціального управління, яка методологічно визначає ефективність всіх відомих організаційних механізмів.

Тому для менеджерської діяльності варто об'єднати науку соціального управління із знанням з менеджменту, що може бути глибинною методологічною основою підвищення ефективності управлінської діяльності.

Висновки. Отже, соціальне управління – це знання, наука, яка з'явилась як потреба у вивченні самоуправлінського потенціалу будь-якого об'єкта, як науково-практичне осмислення організаційного руху людства від нижчих форм самоорганізації до вищих, отже, і задоволення цієї потреби об'єктивно необхідне.

Парадокс, і національний, і міжнародний, полягає в тому, що, як у міжнародному, так і особливо у національному плані, зокрема українському, до справи становлення нової соціальної системи майже не залучалось наукове знання із соціального управління, хоча багато великих мислителів, науковців різних рівнів постійно наголошували на необхідності такого залучення.

Напрацьоване знання з управління, яке має сучасне людство, достатнє для того, щоб надати йому статус окремої науки - науки соціального управління, тим більше, що системне її використання не відбулося, чому заважає насамперед те, що наука соціального управління не має офіційного визначення, вона не є самостійною галуззю знань, фахівці різних спеціальностей не здобувають знання із соціального управління, дисертації з науки соціального управління захищаються в інших спеціалізованих радах, в реєстрі наукових спеціальностей вона відсутня тощо.

І це відбувається в той час, коли становлення сучасної соціальної системи в Україні вирішальним чином залежить саме від науковості соціального управління, його вищого рівня – управління Україною як соціально-системним утворенням.

Список літератури: 1. *Кремень В. Г.* Україна: проблеми самоорганізації. Том 1-2. – К. : Промінь, 1 т. - 2003. – 384 с., 2 т. - 2004. – 464 с. 2. *Михальченко М.І.* Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: ВФ “Відродження”, 2004. – 488 с. 3. Теорія і практика державного управління: Збір. наук. пр. / Нац. акад. держ. управління при Президентові України; редкол.: В. В. Говоруха та ін. – Харків : ХарРІНАДУ “Магістр”, 2009. – 400 с. 4. *Гаєвська О.Б.* Організаційне мислення суспільства //Гілея: наук. вісник. – 2012. – Вип.56. – С. 551-556.

Bibliography (transliterated): 1. Kremen' V. G. Ukraïna: problemi samoorganizacii. Tom 1-2. – K. : Promin', 1 t. - 2003. – 384 s., 2 t. - 2004. – 464 s. 2. Mihal'chenko M.I. Ukraïna jak nova istorichna real'nist': zapasnij gravec' Evropi. – Drogobich: VF “Vidrodzhennja”, 2004. – 488 s. 3. Teorija i praktika derzhavnogo upravlinnja: Zbir. nauk. pr. / Nac. Akad. derzh. upravlinnja pri Prezidentovi Ukraïni; redkol.: V. V. Govoruha ta in. – Harkiv : HarRINADU “Magistr”, 2009. – 400 s. 4. Gaev's'ka O.B. Organizacijne mislennja suspil'stva //Gileja: nauk. visnik. – 2012. – Vip.56. – S. 551-556.